

ПОЙТАХТ ВА ЙИРИК ШАҲАРЛАРДА ХАВФСИЗЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ БЎЙИЧА ИЛҒОР ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАЛАР ТАҲЛИЛИ

Ташпулатов Азиз Анварович,
ИИБ Академияси мустақил изланувчиси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Пойтахт ва йирик шаҳарларда хавфсизликни таъминлаш бўйича илғор хорижий тажрибалар таҳлили. Бу борада тадқиқот олиб борган ҳуқуқшунос олимлар ҳам хориж тажрибасини ўрганиш жамиятни ривожлантиришнинг муҳим йўналишларни белгилаб олиш, башариятнинг узоқ тарихий тараққиёти жараёнидаги янглишувлар ва хато ёндашувларга қайта йўл қўйилишининг олдини олиш имконини беришни қолаверса, хорижий давлатларнинг тажрибасини синчковлик билан ўрганиш ва жорий этишда ҳар бир мамлакатнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиш лозимлигини таъкидлаган.

***Калим сўзлар:** Йирик шаҳарлар, хавфсизлик, механизм, ҳуқуқбузарлик, профилактика, гайри ижтимоий хулқ-атворга қарши курашиш.*

ABSTRACT

In this article, the analysis of advanced foreign experiences in the provision of security in the capital and large cities. Legal scholars who have conducted research in this regard also add that the study of foreign experience makes it possible to determine the important directions of the development of society, to prevent mistakes and erroneous approaches in the process of the long historical development of mankind. noted that the characteristics should be taken into account.

***Key words:** Big cities, security, mechanism, crime, prevention, fight against anti-social behavior.*

КИРИШ.

Мамлакатимиз Президенти Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек, «бугунги кунда ички ишлар органлари фаолияти самарадорлигини ошириш учун ривожланган хорижий давлатларнинг илғор тажрибасини чуқур ўрганган ҳолда, амалий фаолиятга янгича иш услублари ва механизмларини, хусусан, рақамли технологияларни кенг татбиқ этиш вазифасига алоҳида эътибор қаратишимиз лозим».

Бу борада тадқиқот олиб борган ҳуқуқшунос олимлар ҳам хориж тажрибасини ўрганиш жамиятни ривожлантиришнинг муҳим йўналишларни белгилаб олиш, башариятнинг узоқ тарихий тараққиёти жараёнидаги

янглишувлар ва хато ёндашувларга қайта йўл қўйилишининг олдини олиш имконини беришни қолаверса, хорижий давлатларнинг тажрибасини синчковлик билан ўрганиш ва жорий этишда ҳар бир мамлакатнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиш лозимлигини таъкидлаганлар.

Д.В. Васильевнинг фикрича, жиноятчиликка қарши курашишда хориж тажрибасини ўрганиш жамиятни ривожлантиришнинг муҳим йўналишлари ва йўллари белгилаб олиш, башариятнинг узоқ тарихий тараққиёти жараёнидаги янглишувлар ва хато ёндашувларга қайта йўл қўйилишининг олдини олиш имконини беради¹.

АҚШ полиция патруль хизматининг вазифалари жуда мураккаб бўлишига қарамай, унда хизмат қилувчи ходимлар полициянинг энг қуйи бўғини сифатида бевосита жамоатчилик билан ҳамкорликда иш олиб бориши сабабли бошқа полиция ходимларига нисбатан аҳолининг муаммоларини самарали ҳал этиш имконига эга эканлигини таъкидлайдилар. Мамлакатда полиция шахсий таркибининг ярми патрулик хизмати билан банд бўлиб, тизим учун ажратилган пул маблағларининг 40 фоизи уларга сарфланиши унинг полиция тизимида муҳим ўрин тутишини кўрсатади. АҚШ полиция тизимидаги патруль ходимларини хизматга жалб этишда вақт ва ҳудуднинг жўғрофий белгилари ҳисобга олинади ҳамда хизматни ташкил этишда турли хил ахборот-дастурий тизимларидан фойдаланилади.

Америка Қўшма Штатларида – маъмурий ҳудудларда жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш бўйича дунёда ўзига хос тизим ва илғор тажрибага эга бўлган давлат. АҚШ тарихий ривожланиши мамлакатда полициянинг уч босқичли тизимини шакллантирди. Булар: федерал, индивидуал ва маҳаллий даражадаги полиция органлари бўлиб, уларнинг орасида маҳаллий даражадаги полиция тизимининг асоси, яъни энг катта қисми (60 фоизи)ни ташкил этади ҳамда аҳоли билан доимий бевосита алоқада бўлади. АҚШ полиция тизимини ўрганган ҳуқуқшунос олим Д.Д.Шалягин – мазкур тизимнинг Европа давлатлари полиция тизимларидан асосий фарқини унинг «пастдан тепага» принципи асосида ташкил этилганида, деб кўрсатса, П.Н.Курлович давлатнинг ҳуқуқни муҳофаза қилиш тизими даражалари ўртасида иерархия ва бўйсунувчи алоқанинг йўқлиги ва ўзига хос мураккаблигига қарамай, унинг барча

¹ *Васильев В.Д.* Концепции организации деятельности полиции и возможности их использования в отечественной практике: По материалам США и некоторых стран Западной Европы: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2005.

бўлинмалари муайян масъулият асосида фаолият юритувчи ихтисослашган бўлимлар эканлигини таъкидлайди².

АҚШда 40 мингдан ортиқ полиция идора-агентликлари бўлсада, мамлакатда уларнинг бошқарилишини мувофиқлаштириб борувчи марказий полиция идораси мавжуд эмас. АҚШда жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизликни таъминлаш, жиноятчиликка қарши кураш вазифалари асосан штатларга юклатилган³.

Электрон криминологик хариталар АҚШ полиция бўлинмалари ишида кенг қўлланилади. Ҳар бир полиция ходимининг автомобилида патруллик қиладиган ҳудуднинг ўрнатилган электрон харитасига эга ноутбуклар мавжуд (пиёда ходимларда планшет). Бу хариталардаги маълумотлар ўз вақтида ва тез ўзгариб боради. Мисол учун, Шерифнинг офисидаги 911 қисқа рақамга фуқаро қўнғирок қилиб, қуролланган шахс томонидан таҳдид бўлаётганлигини маълум қилса, ушбу маълумотнинг бевосита локацияси аниқланади ва автоматик тарзда ҳудудда хизмат олиб бораётган барча полиция ходимларининг ноутбук ва планшетларида таъминланади. Бунинг натижасида уларга дарҳол патруллик йўналишлари ва хизмат олиб бораётган жойларининг криминоген вазиятдан келиб чиққан ҳолда, ўзгартирилган чизмалари юборилади ҳамда барча куч ва воситаларнинг эътиборини ушбу нуқтага қаратади. Заруратдан келиб чиқиб, харитада кўрсатилган бу нуқтага яқин жойлашган барча патрул автомобиллари дарҳол воқеа жойига юборилади⁴.

Буюк Британия полицияси томонидан АҚШнинг Мемфис шаҳрида илгари синовдан ўтган “Crush intelligent analysis” технологияси ўзлаштирилмоқда. Мазкур дастурий таҳлилнинг дастлабки синовлари натижасида шаҳарда умумий жиноятчилик даражасининг 31% га ва зўравон жиноятлар сонининг 15% га камайишига олиб келган.

Буюк Британияда (“Oasis”) intellectual analytics) деб номланган дастурий таъминотдан фойдаланилади. Ушбу дастурий таъминотнинг асосий мақсади, жазони ижро этиш муассасаларидан озод этилаётган шахсларнинг янгидан жиноят содир этиш эҳтимоли борлигини олдиндан башорат қилишдир. Ушбу прогноз қилиш жараёнида уларнинг яшаш жойи, таълими, одамлар билан бирга бўлиш қобилияти, даромад даражаси ва бошқалар ҳисобга олинади.

² Умирзаков С.С. (2022). Жамоат тартибини сақлашда патруль-пост хизмати ходимларини иш самарасини оширишнинг замонавий қурилмалардан фойдаланиш (хориж тажрибаси мисолида). *Siyosatshunoslik, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali*, 1(4), 15-19.

³ Майоров В.И. Организация деятельности по охране общественного порядка в США, странах Европы и России: Учебное пособие. – Челябинск, 2003. – С. 17

⁴ Абдуллаев О.Т. (2022). Криминоген вазияти мураккаб бўлган ҳудудларда ички ишлар органлар фаолиятини ташкил этиш ва бошқаришда хорижий тажриба. *Siyosatshunoslik, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali*, 1(6), 68-71.

Лондонда 2014 йилдан буён жиноятларни олдиндан башорат қилишга мўлжалланган “Precrime” деб номланган дастурий тизим амалиётга жорий этиб келинмоқда. Тизимнинг ишлаб чиқувчиси Accenture компанияси бўлиб, у ўз эътиборини уюшган жиноий гуруҳлар томонидан содир этилаётган жиноятларни олдини олишга қаратган.

Мазкур тизим Лондоннинг барча 32 туманида жойлаштирилган бўлиб, полиция томонидан тўплаган маълумотлардан келиб чиққан ҳолда автоматик тарзда статистик таҳлилни амалга оширади ва содир этилиши мумкин бўлган жиноятларнинг жойи, вақти ва бошқа хусусиятларини башорат қила олади⁵.

Германияда жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ҳамда жиноятчиликка қарши курашда йўлга қуйилган эътиборга молик жиҳатларга тўхталсак. Хусусан, Германияда жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноят-чиликка қарши курашишда фуқароларнинг имкониятидан кенг фойдаланиш амалиётининг мавжудлиги диққатга сазовордир. Мазкур амалиётга кўра, ҳар қандай ҳуқуқбузарлик, шу жумладан ғайри ижтимоий хулқ-атворнинг гувоҳи бўлган Германия фуқаролари бу ҳақида дарҳол давлат органларига телефон орқали оғзаки, электрон кўринишда хабар беради. Хабар асосида тезкор профилактик чоралар кўрилиб, натижаси ҳақида фуқарога маълум қилинади.

Мазкур тадбирларни амалга ошириш учун «Neighborhood watch» (Кўшнининг кузатуви), «Crimestoppers («Жиноятни тўхтатувчилар), «Crimeprevention throughen vironment design (broken window)» (Ҳуқуқбузарликлар профилактикасини ташқи муҳитдан кузатув остига олиш (синиқ ойналар)), «Safety City» (Хавфсиз шаҳар) каби дастурлар ишлаб чиқилиб, амалиётга самарали татбиқ этиб келинмоқда⁶.

Франция полиция тизими юқори даражада марказлашган бўлиб, миллий полиция ва жандармериядан таркиб топган. Мамлакатда давлат полиция тартиботи ўрнатилган аҳоли пунктларида полиция хизмат олиб боради, бошқа барча ҳудудларда жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш учун жандармерия жавобгар ҳисобланади. Шунингдек, давлатда учинчи полиция кучи – Давлат хавфсизлик полицияси ҳам мавжуд бўлиб, у оммавий тадбирлар ўтказилганда ва оммавий тартибсизликлар юзага келганда жамоат тартибини сақлашда иштирок этувчи миллий полиция таркибидаги ҳарбий қисм

⁵ *Абдуллаев О.Т.* (2022). Криминоген вазияти мураккаб бўлган ҳудудларда ички ишлар органлар фаолиятини ташкил этиш ва бошқаришда хорижий тажриба. *Siyosatshunoslik, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali*, 1(6), 68-71.

⁶ *Расулев У.* (2024). Жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш муҳим вазифа: миллий ва хорижий тажриба. *Евразийский журнал академических исследований*, 4(2), 190-196.

ҳисобланади. Жандармериянинг энг асосий вазифаларидан бири – жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш бўлиб, бундан ташқари у одамлар ва мулкларнинг хавфсизлигини таъминлайди, тезкор-қидирув ва жиноятларнинг олдини олиш тадбирларида иштирок этади. Қолаверса, ҳукумат, давлат идоралари ва чет эл элчихоналари биноларини кўриқлаш вазифаси ҳам уларнинг зиммасига юклатилган. Шу билан бирга, мамлакатда кўчма жандармериялар фаолияти ҳам йўлга қўйилган бўлиб, уларнинг асосий вазифаси жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлашдан иборат. Францияда патрулик хизмати патруль бўлинмалари томонидан олиб борилади ва уларнинг фаолияти асосан аҳолиси 10 мингдан ошиқ бўлган шаҳарларда ташкил этилади. Патруль бўлинмалари ўз фаолиятини турлича, хусусан автопатруль, мотопатруль, велопатруль, отлик патруль ва пиёда патруль шаклида олиб боради. Полиция патруль бўлинмалари миллий полиция ходимларининг 60 фоизини ташкил этади ҳамда хизматни олиб бориш давомида шаҳар полициясига бўйсунди. Мамлакатда патруль хизмати фаолиятини ташкил этилишининг ривожланиши ва такомиллаштирилиб боришига катта аҳамият қаратилади.

Италияда давлат полицияси тизимларига кирмайдиган ва 10 мингдан ортиқ одам яшайдиган шаҳарларда ташкил қилинган муниципал полиция (Corpo di polizia locale)лар ҳам мавжуд бўлиб, улар ҳокимиятнинг бюджети томонидан молиялаштирилади ва тегишли шаҳар муниципалитетига бўйсунди. Ушбу полиция шаҳарда олиб бориладиган турли оператив-тергов ва бошқа тадбирларда Давлат полициясининг захираси ҳисобланади. Унинг асосий вазифаси ҳудудда жамоат тартибини сақлашда патруль хизматини олиб бориш, шаҳар ҳокимининг буйруқларининг бажарилишини назорат қилиш, бозорларда тартибни сақлаш, аҳоли пунктларини санитария ҳолатини назорат қилиш ва йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашдан иборат. Ушбу патруль бўлинмалари хизматни пиёда, полицияга мўлжалланган автоуловлар ва мотоциклларда олиб бордилар. Баъзи шаҳарларда улар хизмат итлари ҳамда отлардан ҳам фойдаланадилар.

Испания полиция тизими Конституцияда мустаҳкамланган маъмурий-ҳудудий бўлиниш тамойилларига асосланади. Улар учта даражадан иборат: марказий (миллий полиция), автоном (ҳудудий полициялар) ва маҳаллий (муниципал полиция). Муниципал полиция тузилмалари аҳоли сони 5000дан 20.000 гача бўлган ҳудудларда хизмат олиб боради ва шаҳар ҳокимиятига бўйсунди. Бироқ барча маҳаллий полиция бўлинмалари жиноятчиликка қарши курашиш миллий дастурларида иштирок этади ва уларнинг фаолияти миллий

полициянинг тегишли бошқармалари томонидан мувофиқлаштирилиб турилади. Ушбу даражадаги идораларнинг вазифалари турлича бўлсада, умумий мақсади жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлашдан иборатдир.

Мамлакатда жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш ишларини ҳал қилиш миллий полиция таркибидаги жамоат тартибини сақлаш марказий бошқармасига юклатилган.

Исроил Ички ишлар вазирлиги тизимида Жамоат хавфсизлиги департаменти алоҳида ўрин тутади ҳамда жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолияти бевосита ушбу департамент томонидан амалга оширилади. Департамент таркибида патрулик хизматини амалга оширувчи бир қатор таркибий тузилмалар, хусусан саёҳат патруль бўлими, ҳайвонлар (от ва итлар) билан патрулик қилиш бўлими, денгиз патрули бўлими, атроф муҳитни муҳофаза қилиш патруль бўлими мавжуд. Шунингдек ҳудудий полиция органлари таркибида фаолият олиб борувчи патруль хизматлари таркибида жойлашган ҳудуднинг ўзига хос хусусияти билан боғлиқ махсус функцияларни бажарадиган алоҳида бўлинмалар ҳам мавжуд.

Хитой полицияси – 1950 йилда ташкил этилган Жамоат хавфсизлиги вазирлиги марказлашган ва марказлашмаган тизимларга хос хусусиятларни ўзига бирлаштирган гибрид моделга эга. Турли хил полиция хизматларини ўз ичига қамраб олган ва мураккаб тузилмага эга бўлган Хитой халқ полицияси ўз таркибига:

жамоат хавфсизлиги полицияси, криминал полиция, темир йўл полицияси, йўл ҳаракатини назорат қилиш полицияси; камоқхоналар полицияси, дарё ва денгиз полицияси, ўрмонларни ҳимоя қилиш полицияси, божхона полицияси, ҳаво полициясини жамлаган.

Мамлакатда жамоат тартибини ва хавфсизлигини таъминлаш вазифаси вазирликнинг жамоат хавфсизлиги полицияси зиммасига юклатилган Жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлашда жойларда ташкил этилган Жамоат хавфсизлигини таъминлаш стационар постлари муҳим аҳамиятга эга бўлиб, у бу борада мамлакатдаги бошқа полиция идораларига қараганда кенгрок ваколатларга эга. Постлар жамият ҳаётининг барча жабҳаларини тартибга солишда иштирок этади ҳамда маҳаллий ҳокимият органлари ва прокурорлар томонидан назорат қилинади. Қишлоқ жойларида мазкур постларда бошлик, унинг ўринбосари, кичик маъмурий ходимлар ва кичик полиция ходимлари хизмат олиб боради. Шаҳар жойлари эса уларнинг таркибида бошлик, унинг ўринбосаридан ташқари маъмурий ходимлар ва еттиадан ўн саккизтагача бўлган патруль ходимлари иш олиб боради.

Пекин Йўл ҳаракати назорати маркази 2023 йил 1 май куни фойдаланишга топширилган ва Пекин умумий хавфсизлик бюроси таркибига киради. Марказда 20 нафар полиция ходими ва 16 нафар техник ходимлар кечаю-кундуз хизмат олиб боради.

Марказда йўл ҳаракати хавфсизлигини мониторинг қилиш, йўл ҳаракати қоидаларини бузиш ҳолатлари ва бахтсиз ҳодисаларни “сунъий интеллект” ёрдамида тартибга солиш тизими йўлга қўйилган.

Марказда фаолият олиб бораётган 7 та гуруҳдан 3 таси алоҳида эътиборни жалб этди. Хусусан,

1) *Келиб тушган хабарларни мониторинг қилиш гуруҳи:* аҳоли билан тўғридан-тўғри алоқа қилиш мақсадида ишлаб чиқилган мобиль илова орқали йўлларда ҳаракатда бўлган ҳайдовчи ёки йўловчилардан вужудга келган йўл ҳаракати билан боғлиқ ҳолатлар юзасидан келиб тушаётган хабарларни қабул қилиш ва тизим орқали таҳлилини олиб бориб, зудлик билан ушбу ҳолатларни бартараф этиш бўйича зарурий чораларни кўради.

2) *Ижтимоий гуруҳ:* 24 соат мобайнида телекўрсатувлар, WEB-сайтлар, радиостанциялар ҳамда ягона телефон рақами орқали йўл ҳаракатидаги ҳолатлар (мавжуд тирбандликлар, содир этилган ЙТХ) тўғрисида ижтимоий тармоқ орқали аҳолини хабардор қилиб боради.

3) *Ҳамкорлик гуруҳи:* бошқа хизматлар билан (тез ёрдам, ёнғин хавфсизлиги, коммунал, йўлларни таъмирлаш хизмати ва бошқа идоралар билан) ҳамкорликда хизмат олиб бориб, келиб чиққан вазиятни бартараф этиш бўйича тезкорликни таъминлайди.

Шу билан бирга Марказда мониторинг, бошқарув ва назорат, техник таъминлаш ҳамда бошқарув штаби фаолият олиб боради.

Пекин шаҳар ҳудудида йўл ҳаракати ҳолатини назорат қилиш мақсадида кўп қаватли уйлар ва йўлларда ўрнатилган 160 мингдан ортиқ юқори аниқликдаги ақлли видеокузатув мосламалари орқали шаҳар кўчалари, чорраҳалар ва магистрал йўллардаги ҳуқуқбузарликларни мониторинг қилиб бориш 36 нафар малакали мутахассислар томонидан амалга оширилади⁷.

Пекин кўчаларига ўрнатилган 9 968 та светофор, шундан 3 502 таси марказдаги автоматлаштирилган бошқарув тизимига уланган ва ушбу марказдаги мониторлар орқали ҳар бир светофорнинг шакллантирилган паспорти ва техник ҳолатини назорат қилиб борилади, уларни соз ҳолатини таъминлаш учун 20 та техник бригада фаолияти йўлга қўйилган.

⁷ **Маълумот учун:** Ушбу видеокузатув мосламаларини марказга интеграция қилиш, техник таъминлаш ҳамда трафик харажат тўловлари давлат томонидан ажратилган Хитойнинг бюджет маблағлари ҳисобидан амалга оширилади.

Ўлим билан ва тан жароҳати билан боғлиқ бўлмаган ЙТХларни рўйхатдан ўтказишнинг онлайн мобил илова тартиби жорий этилган бўлиб, бунда ҳайдовчиларнинг ҳужжатлари ва ЙТХ ҳолатини фото-видео тасвирга олиниб тизимга киритиш ҳамда фуқаро томонидан “110” қисқа рақами орқали марказга муурожаат этиш йўли билан, ҳодиса онлайн равишда расмийлаштирилади ва тирбандлик юзага келишини олди олинади.

Марказда онлайн равишда Пекин шаҳрида ҳаракатланаётган автотраспорт воситалари сони ва белгиланган регламентдан ташқари ҳаракатланаётган автотранспорт воситаларини жаримага тортилиши амалга оширилади⁸.

Сўнги 2-3 йилда Пекин шаҳрида пиёдалар ўлими ёки оғир тан жароҳати олиш билан боғлиқ йўл-транспорт ҳодисалари қайд этилмаган.

Бунинг асосий сабаблари:

– пиёдалар хавфсизлигини таъминлаш мақсадида ер усти пиёдалар ўтиш йўлаклари қурилган;

– тартибга солинган чорраҳаларда пиёдалар ўтиш йўлакларига ёниб турувчи инновацион мосламалар ўрнатилган;

– пиёдалар оқимини хавфсиз жойга йўналтириш учун йўл қатнов қисмининг ўртасига ва икки четига махсус темир панжаларлар ўрнатилган.

Пекин шаҳрида атомобилларнинг йўл бўйи пуллик тўхташ жойлари ташкил этилиб, камералар орқали тартибга солинган.

Маълумот учун, тўхташ жойларида автотранспорт воситасини сақлашнинг дастлабки 15 дақиқаси бепул бўлиб, кейинги дақиқалари пуллик.

Пекин шаҳрида автотранспорт воситалари қайрилиб олиш жойларини камайтириш мақсадида, транспорт кўприклари (йўл ўтказгич)дан фойдаланилган ва бу билан тирбандликларнинг камайишига эришилган.

Тирбандликларини олдини олиш мақсадида янги қурилаётган кўп қаватли бинолар остида камида 3 ёки 5 қаватли автотураргоҳлар қуриш талаби қўйилган.

Японияда жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш полициянинг қуйи бўғинлари – полиция пост ва пунктлари томонидан амалга оширилади. Мамлакатда жамоатчилик билан ҳамкорликни кучайтириш полиция фаолиятини такомиллаштиришга хизмат қилишини яхши тушунган Япония ҳукумати аҳоли турар жойларида полиция пост (Кобан) ва пунктларининг

⁸ **Маълумот учун:** Пекин шаҳрида ҳафта кунлари кесимда давлат рақамининг сўнги белгилари бўйича ҳаракатланишга тақиқ қўйилган.

Шу каторда оғир турдаги (3.5 тоннадан юқори) юк автомобилларига ҳаракатланиш тақиқланган. Истисно тариқасида тунги пайт 23:00 дан 05:00 гача ҳаракатланишга рухсат берилган.

Тирбандликни олдини олиш мақсадида автобуслар йўлаклари ташкил этилиб, уларда эрталаб соат 07:00 дан 09:30 ва кечки 17:30 дан 20:00 гача жамоат транспорти ҳаракатланишга рухсат этилади, қолган вақтларда бошқа транспортлар ҳаракатланиши мумкин.

фаолиятини йўлга қўйишга алоҳида эътибор қаратган. Японияда полиция пост ва пунктларида хизмат олиб борувчи патруль-пост хизмати ходимлари ўзларига бириктирилган ҳудудларда патруллик қилишда доимий равишда ҳар бир оила, корхона, муассаса ва ташкилот билан иш олиб борадилар. Хизмат давомида патруль-пост хизмати ходимлари аҳоли ўртасида профилактик суҳбатлар ўтказиб, уларни керакли ахборот билан таъминлайдилар, шунингдек жамоатчиликнинг полиция фаолиятига доир фикрини ўрганиб борадилар.

Мамлакатда жами ҳибсга олинган ҳуқуқбузарларнинг ўртача 65 фоизи патруль-пост хизмати ходимларининг ҳиссасига тўғри келишини таъкидлайди.

Россия Федерацияси ҳуқуқбузарликлар профилактикасини таъминлаш бўйича ўзига хос тизим яратилган давлатлардан бири ҳисобланади. Мазкур йўналишдаги фаолиятни ташкил этишдаги ижобий тенденциялар 2000 йилдан, яъни Россия ҳаётида шахс, жамият ва давлатни жинсий тажовузлардан ҳимояловчи ишончли, самарали ва хавфсиз тизим яратилмагунча кузатилмайди деган хулосага келингандан бошлаб кузатила бошланган.

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, мазкур давлатда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимининг асосий принциплари қуйидагилардан иборат: ушбу соҳадаги норматив-ҳуқуқий базани мустаҳкамлаб бориш; ёшлар ўртасида профилактик ишларни мунтазам таъминлаш; озодликдан маҳрум этиш жойларидан бўшатишган шахслар, шунингдек доимий иш ёки яшаш жойи бўлмаган шахсларни ижтимоий мослаштириш; ҳуқуқ-тартиботни таъминлашда фуқаролик жамияти институтлари ролини ошириш⁹.

Аҳоли турар жойларида жамоат тартибини сақлаш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси билан шуғулланувчи тизимларнинг илғор хориж тажрибасини мамлакатимиз ички ишлар органлари, хусусан патруль-пост хизмати фаолиятини ташкил этиш ва бошқариш амалиётига:

биринчидан, жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлашни зарур ахборотлар билан таъминлаш, ҳудуддаги криминоген вазиятдан доимий хабардор бўлиб бориш, ҳуқуқбузарлик фактлари ҳақида ўз вақтида хабардор бўлиб бориш ва содир бўлган ҳар қандай салбий воқеаликка ўз вақтида таъсир кўрсатиш имкониятларни берувчи ахборот технологияларини жорий этиш ва моддий-техникавий базани яратиш бўйича чора-тадбирларни белгилаш ҳамда амалга ошириш;

иккинчидан, ички ишлар органлари, шу жумладан патруль-пост хизмати фаолиятининг муҳим йўналиши ҳисобланган аҳолига ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам

⁹ Мансур К. (2023). Ички ишлар органларининг ёшлар ўртасидаги ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятини такомиллаштиришда хориж тажрибаси. Siyosatshunoslik, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali, 2(1), 32-39.

кўрсатиш функциясини кучайтириш ва шу орқали ички ишлар органларини аҳолига янада яқинлашиши, ишончига кириш;

учинчидан, ички ишлар органлари фаолиятини бевосита тартибга солувчи қонунлар ва махсус қонуности норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқиш, қабул қилиш ва амалиётга жорий этиш;

тўртинчидан, ички ишлар органлари ходимлари, шу жумладан патруль-пост хизмати ходимларининг ижтимоий-ҳуқуқий ҳимоясини кучайтириш йўналишларида жорий этиш мумкин¹⁰.

“Ривожланган давлатлар тажрибасига назар соладиган бўлсак, кўплаб жинойтларни иссиқ изидан очишда ёрдан берадиган асосий воситалардан бири бу замонавий ахборот-коммуникация технологияларидир”¹¹.

Айрим адабиётлар ва илмий манбаларда тадқиқотчилар томонидан шаҳарнинг мавзе ва туманлари ҳудудида “ақлли шаҳар” концепциясини жорий этиш мақсадга мувофиқ, деган фикрлар ҳам илгари сурилган¹².

Фикримизча, биз томондан тадқиқ этилаётган “хавфсиз шаҳар” концепцияси лойиҳаси, “ақлли шаҳар” тушунчасидан анча кенгроқ бўлиб, ўз ичига ақлли ва инновацион жиҳатларини ҳам қамраб олади.

Юқорида қайд этилган фикр-мулоҳазаларга кўра, пойтахт ва йирик шаҳарларда хавфсизликни таъминлаш бўйича ривожланган давлатларда узоқ йиллар мобайнида вақт синовидан ўтган ижобий тажрибага таянган ҳолда, Тошкент шаҳар ички ишлар бош бошқармаси Ягона тезкор бошқарув маркази зиммасига қуйидаги қўшимча вазифаларни юклаш лозим:

худуд ва объектларда тезкор вазиятни таҳлил қилиш, прогнозлаш ва самарали бошқарув қарорларини ишлаб чиқиш жараёнларига ахборот-таҳлилий кўмаклашишни таъминлаш;

ички ишлар органлари раҳбарияти томонидан асосланган бошқарув қарорлари қабул қилинишига кўмаклашиш;

аҳолининг жинойт, ҳуқуқбузарлик, ходисалар ёки ҳаётий муаммо ва эҳтиёжлари билан боғлиқ “102” қўнғироқлари ёхуд оммабоп алоқа каналларидаги фавқулодда-шошилини хабарларини туну-кун ўз вақтида қабул қилиш, қайта ишлаш, уларга тезкор ва манзилли ёрдам беришни ташкил этиш ва назорат қилиш;

¹⁰ Рахимов Ж.Ю.: Жамоат тартиби ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича илғор хорижий тажрибалар таҳлили // Journal of Advanced Research and Stability // ISSN: 2181-2608. Special Issue | 2022 . Б. 5-6. www.sciencebox.uz.

¹¹ Джаматов М.Х., Худойбердиев Р.Ф.: Профилактика инспекторлари фаолиятида қўлланилаётган замонавий дастурий воситалар // Ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг долзарб масалалари: Республика илмий-амалий конференцияси материаллари (2019 йил 17 апрель). – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2019. Б.294.

¹² Каримов А.А. (2022). Тошкент шаҳрида “Ақлли шаҳар” концепциясини амалга ошириш имкониятларини баҳолаш. Scientific aspects and trends in the field of scientific research, 1(5), 27-35.

тезкор ва криминоген вазиятни барқарорлигини таъминлаш, куч ва воситаларни ўз вақтида жалб этиш ҳамда содир этилган жиноятларни иссиқ изидан фош этишни ташкиллаштириш ва назорат қилиш;

тезкор-хизмат фаолиятининг йўналишлари бўйича топшириқлар бажарилиши устидан назорат қилиш;

тезкор вазият оғирлашган ёки мураккаблашган вазиятларда кундалик фаолияти вазифаларини ҳал этишда ўзига бўйсунувчи ва кўшимча берилган кучлар ҳамда воситаларни бошқаришни амалга ошириш;

ахборот-таҳлилий кўмакни таъминлаш учун ҳамкорлик регламенти бўйича Марказ доирасида бошқа давлат органлари ва идораларнинг ҳудудий тузилмалари билан ҳамкорликни таъминлаш;

кундалик иш режими ёки фавқулодда вазиятларда, шунингдек, фавқулодда ҳолат эълон қилинганда Марказнинг ахборот ва технологик имкониятларидан фойдаланиш ҳисобига вазиятларни бошқариш самарадорлигини ошириш;

ҳудудда криминоген ва ижтимоий вазиятни узлуксиз мониторинг қилиш, жамоат ва йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашга жалб этилган ички ишлар ва бошқа давлат органларининг тегишли куч ва воситаларини бошқариш;

жиноят, ҳодисалар ва фавқулодда вазиятлар ҳақидаги хабарларга тезкорлик билан муносабат билдириш, ўз навбатида жамоат тартибини оммавий бузиш билан боғлиқ ҳолатлар юзага келганда ваколатли идораларнинг ҳаракатларини марказлашган ҳолда мувофиқлаштириш;

ахборотни йиғиш, таҳлил қилиш, баҳолаш ва тезкор вазиятни прогнозлаш, ахборот алмашувини таъминлаш, ички ишлар органлари раҳбариятини тезкор вазият мураккаблашуви ҳақида ўз вақтида хабардор этиш;

ички ишлар органлари маъмурий бинолари, объектларини замонавий ахборот технологиялари ечимлари, техник-муҳандислик қўриқлов ва кириш- чиқишни автоматик назорат қилиш тизими орқали комплекс мониторинг қилиш;

оммавий ва бошқа жамоатчилик аҳамиятига эга бўлган оммавий, сиёсий ҳамда спорт тадбирлари ўтказилиши даврида жамоат хавфсизлигини таъминлаш юзасидан ички ишлар органларининг куч ва воситаларини қўллаш бўйича қарорларни қабул қилишни таъминлаш;

йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш;

ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш ва ривожлантириш.

Ривожланган давлатлар тажрибаси шуни кўрсатмоқдаки, пойтахт ва йирик шаҳарларда хавфсизликни таъминлашга масъул бўлган марказлар зиммасига юклатилган вазифаларга мос равишда, етарли даражада ҳуқуқ ва имкониятлар ҳам берилган.

Фикримизча, Тошкент шаҳар ИИББ Ягона тезкор бошқарув маркази куйидаги ҳуқуқларга эга бўлиши мақсадга мувофиқ:

ички ишлар органларида ситуацион бошқарув амалиётини ривожлантириш борасидаги истиқболли чора-тадбирлар, режалар, дастурлар ва йўл хариталарини ишлаб чиқишда қатнашиш;

Марказ фаолиятини тартибга солувчи меъёрий ҳужжатлар (низом, регламент, алгоритм, режа, йўриқномалар ва бошқа ҳужжатлар)ни ишлаб чиқишда қатнашиш;

ички ишлар органларининг таркибий тузилмалари, соҳавий хизматлари, шунингдек манфаатдор вазирлик ва идораларга ҳамда ташкилотларга ваколат доирасига кирувчи саволлар ва масалалар бўйича бош бошқарма Ахборот мультимедиа маркази орқали тушунтириш (изоҳ)лар бериш;

ички ишлар органларининг таркибий тузилмалари, соҳавий хизматлари, шунингдек манфаатдор вазирлик ва идоралардан ваколат доирасига кирувчи керакли ҳужжатлар, материаллар, маълумотлар олиш;

маҳаллий ҳокимият органлари, мулкчилик ва ташкилий-ҳуқуқий шаклидан қатъий назар ташкилот, корхона ва муассасалардан Марказ фаолияти учун зарур бўлган маълумотлар ва ахборотлар олиш;

тасдиқланган иш режалари ва дастурлари асосида ўқув машғулотлари жадвалини ишлаб чиқиш ва ўрнатилган тартибда тасдиқлаш учун тақдим этиш;

Марказ ходимларининг касбий тайёргарлиги (маҳорати)ни ошириш бўйича ўқув-амалий машғулотлар, тренинг ва анжуманлар ўтказиш;

Марказ фаолияти самарадорлигини ошириш учун ички ишлар органлари таркибий тузилмалари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи, куч ишлатувчи тузилмалар ёки фавқулодда авария- кутқарув ва шошилиш хизматларининг юқори малакали мутахассисларини ўрнатилган тартибда жалб этиш;

жамоат хавфсизлигини таъминлаш, жиноятчиликни олдини олиш ва унга қарши курашиш, маънавий-маърифий, ижтимоий-маданий ва бошқа ички ишлар органлари фаолиятига тааллуқли соҳалардаги муҳим масалаларни муҳокама қилиш ва долзарб муаммоларни ҳал этишга бағишланган йиғилишларда, мажлисларда ҳамда бошқа тадбирларда белгиланган тартибда иштирок этиш;

манфаатдор давлат органлари ва идоралари, шу жумладан ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, куч ишлатувчи тузилмалар, фавқулодда авария-кутқарув ва шошилиш хизматлар билан ўзига юкланган вазифаларни ўз вақтида, самарали ва сифатли бажариши учун белгиланган тартибда ўзаро ҳамкорлик қилиш;

замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш ва ривожлантиришда қатнашиш.

Тадқиқот иши доирасида хорижий тажрибани ўрганиш натижасида, ривожланган (АҚШ, Германия, Япония, Хитой, Франция каби) давлатларнинг аксариятида жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизликни таъминлаш полиция идоралари томонидан амалга оширилиши маълум бўлди.

«Полиция» сўзи (лот. *politia*) «фуқаролик маъмурияти», (грек. *polis*) «шаҳар» деган маъноларни англатади.

Полиция тизими қуйидаги жиҳатлари билан “милиция” ёки ички ишлар органлари тизимидан фарқ қилади:

– полициянинг ваколат доираси анча кенг. Жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш, жиноятчиликка қарши курашиш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва бошқа асосий вазифалар билан бир қаторда, коммуникация ва сервис хизматларини кўрсатиш, фуқаролар ишончини қозониш ва улар билан яқин ҳамкорлик қилиш, жамоат тузилмалари фаолиятига кўмаклашиш кабилар ҳам полициянинг муҳим вазифалари ҳисобланади. Жамоатчилик билан мустаҳкам алоқа ўрнатилганлиги полициянинг жамоатчилик назоратида бўлишини таъминлайди;

– полиция тизими милиция тизимига қараганда замонавий кўринишга эга бўлиб, давлатларда унинг марказлашган (вертикал – Италия, Испания, Озарбайжон, Қозоғистон, Россия ва ҳ.к.), номарказлашган (новертикал – АҚШ, Канада, Швейцария, Австралия ва ҳ.к.) ва интеграциявий (аралаш – Австрия, Буюк Британия, Япония) тизими амалда фаолият кўрсатади;

– коррупция ҳолатларини келтириб чиқаришга имкон берадиган кўпгина вазифалар (автотранспорт воситасига давлат рақамини бериш, ов қуролини сақлашга рухсатнома бериш ва ҳ.к.) полиция тизимида ходимлар томонидан эмас, балки замонавий компьютер технологиялари ва дастурий таъминотлари орқали амалга оширилади;

– полиция тизимида хизматга қабул қилинадиган ходимларга қўйиладиган талаблар анча юқори. Номзодлар махсус текширувлардан ўтказилади ва уларнинг ички ишлар органларида хизмат ўташи бўйича қобилиятлари ҳар хил вазиятларда текшириб кўрилади. Айрим давлатларда номзодларнинг тасдиқланган сценарийлар асосида 500 тагача вазиятлар бўйича қарорлар қабул қилиш маҳоратлари (турли вазиятларда ўзини тутиши, хизмат вазифалари бўйича қандай ҳаракатлар бажариш мумкин ёки мумкин эмаслиги бўйича амалий кўникмалари) синовдан ўтказилади;

– полиция тизимида ходимларнинг ваколат доираси анча кенг. Масалан, полиция патруллик нарядлари транспорт воситалари ҳайдовчиларига нисбатан йўл ҳаракати қоидаларини бузганлиги учун маъмурий баённомалар расмийлаш-

тириши, гумон қилинувчи шахсларнинг ҳужжатларини текшириши, шубҳали буюмларни мусодара қилиши ва бошқа ваколатларни амалга ошириши мумкин;

– полиция тизимида департаментлар, махсус тайёргарликдан ўтган ҳолда танланган, замонавий махсус техник воситалар ва ўқотар қуроллар билан жиҳозланган патрулларнинг фаолияти самарали йўлга қўйилган.

Бир сўз билан айтганда, кўпчилик мутахассислар полиция тизими деганда замонавий стандартлар жорий этилган ички ишлар органлари тизимини тушунишади¹³.

Ҳозирги кунда мамлакатимиз қонунчилиги ва ҳуқуқни қўллаш амалиётида «милиция» тушунчаси муомаладан чиқарилган. Ўзбекистон Республикасининг 1994 йил 22 сентябрда қабул қилинган 2015–ХП-сонли Қонуни билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига қуйидаги ўзгартиш ва қўшимчалар киритилди: 194-модданинг (Милиция ходимининг қонуний талабларини бажармаслик). Яъни «милиция ходимининг» деган сўзлар «ички ишлар органлари ходимининг» деган сўзлар билан алмаштирилди¹⁴.

Шу боис амалга оширилган ислоҳотлар натижасида полиция тизимининг деярли барча хусусиятлари жорий этилганлигини, «полиция» халқаро миқёсда умумэътироф этилган тушунча эканлигини инобатга олиб, ички ишлар органларини «полиция» деб номлаш мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз.

Қайд этиш жоизки, «милиция» тушунчаси фуқароларнинг тасаввурида кўпроқ мажбурловчи механизм, эътирозларга сабаб бўлувчи тизим сифатида салбий фикр пайдо қиларди. «Полиция» тушунчаси эса ўзининг замонавийлиги ва ҳозирги кун талабларига тўлиқ жавоб бериши билан аҳоли онгида ижобий таассурот уйғотади. Бу эса, ўз навбатида, фуқароларнинг ишончи ва меҳрини қозонган, халқпарвар ички ишлар тизими яратилишида салмоқли ҳисса қўшади.

Хулоса сифатида шуни қайд этиш лозимки, ривожланган давлатларда узоқ йиллар мобайнида синовдан ўтган ва ўзининг ижобий самарасини бераётган хавфсизлик тизимларига оид илғор хорижий тажрибалардан фойдаланиш, пойтахтимиз ва йирик шаҳарларда жамоат тартибини ишончли таъминлаш ҳамда ҳуқуқбузарликлар профилактикасини кафолатланган тарзда амалга оширишга хизмат қилиши шубҳасиз.

¹³ *Ҳакимов С.Б. (2024). Ички ишлар органлари бошқарув тизимини такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари. Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali, 4(3), 59-68.*

¹⁴ Қонунчиликда «милиция» сўзи бутунлай ишлатилмайдиган бўлди.
<https://daryo.uz>. qonunchilikda-militsiya-sozi-butunlay-ishlatilmaydigan-boldi

REFERENCES:

1. *Васильев В.Д.* Концепции организации деятельности полиции и возможности их использования в отечественной практике: По материалам США и некоторых стран Западной Европы: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2005.
2. *Умирзаков С.С.* (2022). Жамоат тартибини сақлашда патруль-пост хизмати ходимларини иш самарасини оширишнинг замонавий қурилмалардан фойдаланиш (хориж тажрибаси мисолида). *Siyosatshunoslik, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali*, 1(4), 15-19.
3. *Майоров В.И.* Организация деятельности по охране общественного порядка в США, странах Европы и России: Учебное пособие. – Челябинск, 2003. – С. 17
4. *Абдуллаев О.Т.* (2022). Криминоген вазияти мураккаб бўлган ҳудудларда ички ишлар органлар фаолиятини ташкил этиш ва бошқаришда хорижий тажриба. *Siyosatshunoslik, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali*, 1(6), 68-71.
5. *Абдуллаев О.Т.* (2022). Криминоген вазияти мураккаб бўлган ҳудудларда ички ишлар органлар фаолиятини ташкил этиш ва бошқаришда хорижий тажриба. *Siyosatshunoslik, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali*, 1(6), 68-71.
6. *Мансур К.* (2023). Ички ишлар органларининг ёшлар ўртасидаги ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятини такомиллаштиришда хориж тажрибаси. *Siyosatshunoslik, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali*, 2(1), 32-39.
7. *Рахимов Ж.Ю.:* Жамоат тартиби ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича илғор хорижий тажрибалар таҳлили // *Journal of Advanced Research and Stability* // ISSN: 2181-2608. Special Issue | 2022 . Б. 5-6. [www. sciencebox.uz](http://www.sciencebox.uz).
8. *Хакимов С.Б.* (2024). Ички ишлар органлари бошқарув тизимини такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари. *Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali*, 4(3), 59-68.
9. Қонунчиликда «милиция» сўзи бутунлай ишлатилмайдиган бўлди. <https://daryo.uz>. qonunchilikda-militsiya-sozi-butunlay-ishlatilmaydigan-bo'ldi
10. *Джаматов М.Х., Худойбердиев Р.Ф.:* Профилактика инспекторлари фаолиятида қўлланилаётган замонавий дастурий воситалар // Ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг долзарб масалалари: Республика илмий-амалий конференцияси материаллари (2019 йил 17 апрель). – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2019. Б.294.
11. *Каримов А.А.* (2022). Тошкент шаҳрида “Ақлли шаҳар” концепциясини амалга ошириш имкониятларини баҳолаш. *Scientific aspects and trends in the field of scientific research*, 1(5), 27-35.